

KELİMEDE YAPI

Dilde kimi sözcükler anlam bütünlüğü bozulmadan parçalanamaz: ev, baş, bulut, koş-, yaz- vb. Kimi sözcüklerse bu tür anlamlı ögelere görevli ögeler eklenerek oluşturulur: evli, başlık, koşucu, yazıcı vb.

Anlamlı yapı bütünlüğü bozulmadan bölünemeyen sözcüğe **kök** denir.

Kök, sözcüğün anlam taşıyan en küçük parçasıdır. Kökler, yapım eki almamış, birleşme yoluyla kurulmamış sözcüklerdir. Köklerin birtakım ortak özellikleri vardır. Kök, dilde en küçük **anlam birimidir**; temel kavramları taşır.

Köklerin Ortak Özellikleri

- Kökler, yapıca yalın sözcüklerdir.
- Kök parçalanamaz; parçalanırsa anlamı kaybolur.
- Türkçede köklerin çoğu bir hecelidir: o, el, ev, en, de, bir, dün, göz, gün, alt, kırk; er-, de-, doğ-, gör-, sür-, kalk- vb. Bununla birlikte iki ya da daha çok heceli köklerimiz de vardır. İki heceli kökler: ağaç, çiçek, deniz, gövde, kadın; ağla-, oku-, işit- vb. Üç heceli kökler: araba, karınca, kurgu, kelebek, kurbağa vb.
- Kök, sözcüğün başında bulunur. Eklerse, köklerin sonuna gelir: **gez-ici**, **yurt-taş** gibi.
- Türkçede **kökle ekin** birleşmesi **açıkça** görülür: **ev-ci**, **seç-i-m**, **taş-lık**, **yaz-dır-mak** gibi.

Kök Çeşitleri

Kökler, anlam bakımından ikiye ayrılır:

a. FİİL (EYLEM) KÖKLERİ

Fiil kökleri, **iş**, **kılış** ve **oluş** anlatan köklerdir: **aç**-mak, **bil**-mek, **iç**-mek, **görmek**, **oku**-mak, **kavra**-mak, **unut**-mak, **yürü**-mek vb.

b. İSİM (AD) KÖKLERİ

İsim kökleri, **varlıkları**, **nesneleri** ve bunların türlü **niteliklerini**, **sayılarını** karşılayan köklerdir: at, ak, baş, bir, iki, ben, bu, çok, dar, ev, göz, ilk, kök, sarı, son, yer, balık, çiçek, kadın, yıldız, araba, kelebek vb.

Ortak Kökler

Bir kök, ya **isim** ya da **fiil** kökü olur. Köklerin değerlendirilmesinde **genel kural** budur.

Bununla birlikte bugün dilde biçimce bir olan isim ve fiil kökleri vardır: **ağrı/ ağrı-**, **barış/barış-**, **eski/eski-**, **güven/güven-**, **acı/acı-**, **yasa/yasa-**, **ekşi-ekşi-**, **boya-boya-** vb.

İşte, aynı kök anlama bağlı, biçim ve sesçe bir olan isim ve fiil köklerine **ikili** ya da **ortak kök** denir.

EK, ÇEŞİTLERİ VE ÖZELLİKLERİ

Ekler, temel işlevlerine göre ikiye ayrılabilir:

a. atkı, öğrenci, ödev, hazırla- sözcüklerinde görülen -kı, -ci(ici), -la- ekleri, yeni sözcükler türetmiştir: kat- :katkı, öğren-: öğren-ici > öğrenci, hazırla-:

Bu örneklerdeki ekler, fiil ya da isim köklerinden yeni sözcükler yapmaya yarıyor.

b. evinde, dizini, dikmiş, öğrencisinden, biri, kâğıdına, hazırlıyor sözcüklerinden -(n)de, -(n)i, -miş, -(n)den, -i/-ı, -(n)e, -yor ekleri, yukarıda tanımlanan eklerden farklıdır. Bunlar, ulandıkları sözcükleri cümledeki işlevlerine göre biçimlendiriyor:

ev > ev-i, ev-e, ev-i-m, ev-ler-i-m, ev-i-m-de vb.

hazır > hazırla-dı, hazırla-mış, hazırla-r-ı-m, hazırla-dı-nız mı? vb.

Görüldüğü gibi buradaki ekler, yeni sözcükler türetmiyor; var olan sözcüklerin cümle içindeki işlevlerine göre biçimlenmesini sağlıyor.

İşte, yeni sözcük yapmaya ya da sözcükleri cümle içindeki işlevlerine göre biçimlendirmeye yarayan dil ögelerine **ek** denir.

Eklerin Ortak Özellikleri

a. Eklerin anlamı yoktur. Ekler, sözcük yapımında ve çekiminde kullanılan dilbilgisi görevli parçalardır.

b. Ekler, bağımlı ögelerdir; genellikle ulandıkları köklere göre biçimlenirler. Bir ek, ya ünlüsü ya da her ikisi bakımından köke uyar: göz-lik > göz-lük, ağaç-da > ağaç-ta, taş-ci > taş-çı vb.

Bununla birlikte, ekin kökü değiştirdiği de olur: ağaç-ı > ağacı vb.

c. Ünlü ve ünsüz uyumlarından dolayı ekler, genellikle çok biçimlidir: gel-di, yaz-dı, tut-tu; yaz-lık, gelin-lik, göz-lük; az-al-, düz-el- vb.

Ses uyumları dışında kalan birkaç ekimiz tek biçimlidir:

-yor eki: al-ı-yor, ver-i-yor vb. -ken eki: okur-ken, sağ-ken, gelir-ken vb. -ki eki: evde-ki, dağda-ki, masanın-ki vb. -(i)mtırak eki: yeşil-i-mtırak, sarı-mtırak vb. -leyin eki: akşam-leyin, ikindi-leyin vb.

ç. Türkçede ekler, kökten sonra gelir ve ona **bitişik** yazılır: al-sa, gör-müş, baş-la-, ev-ci, ev-ler vb.

Ek Çeşitleri

Ekler, temel işlevlerine göre ikiye ayrılır: Bir kısım ekler, yeni sözcük yapmaya yarar: göz-cü, yor-gun vb. Bunlar, **yapım ekleridir**. Bir kısım ekler, sözcükleri cümledeki işlevlerine göre biçimlendirmeye yarar: ev-i, ev-e, ev-imiz; gör-dü, gör-se-m, gör-müş mü? Bunlar, **çekim ekleridir**.

Ekler:

a) Yapım Ekleri

b) Çekim Ekleri

a. YAPIM EKLERİ, GÖVDE VE ÇEŞİTLERİ

göz: görme organı

göz-lük: **Gözleri** iyi görmeyenlerin görmesini sağlayan araç.

seç-: Benzerleri arasından hoşça gidene almak.

seç-kin: **Benzerleri** arasında niteliklerinin üstünlüğü ile göze çarpan.

Görüldüğü gibi "gözlük" sözcüğü isim kökünden, "seçkin" sözcüğü fiil kökünden yapılmıştır.

İşte, isim ve fiil köklerinden yeni anlamda sözcükler yapmaya yarayan bu ekler **yapım eki** denir.

Yapım eki, eklendiği kökün **anlamını değiştirir**; ondan farklı anlamda **yeni bir sözcük** yapar.

bak- : Bakışı bir şey üzerine çevirmek, bak-ı : Bakmak işiyle görevlendirilen kimse.

Yapım ekleri, ulandıkları **kökler** ile türettikleri **gövdelere** göre öbeleştirilir:

1. İsimden İsim Yapan Ekler

İsim kök ve gövdelerinden yeni isimler yapmaya yarayan bu eklerin **işlek olanları** şunlardır:

-ci:gözcü,sucu...

-inci, -ıncı: birinci,üçüncü...

-daş:meslektaş, yurttaş...

-lık:suluk,samanlık...

-lı: evli,tuzlu...

-cıl:bencil,insancıl...

-ce,-ca:Almanca,kokarca...

-sız,siz:tuzsuz,evsiz...

-ar,-er:beşer,onar...

2. İsimden Fiil Yapan Ekler

Bu ekler, isim kök ve gövdelerinden fiil yapmaya yarayan eklerdir. Bunların da işlek olanlarını tanıyalım:

-la,-le: başla-, işle-...

-al,-el: düzel-,kısal-...

-a,-e: oyna-,türe-...

-ar,-er: yeşer-,kızır-,sarı-,...

-leş: sözleş-

-sa: susa-

3. Fiilden Fiil Yapan Ekler

Bu eklerin çoğu, özel görevli yapım ekleridir. "Çatı ekleri" ile "olumsuzluk eki" gibi.

-dır, -dir: sustur-

-ış: gülüş-, atış-...

-t: okut-, kızart-...

-r: pişir-, geçir-, bitir-...

-l: sevil-, yazıl-, çizil-...

-n: görün-, silin-, bilin-...

4. Fiilden İsim Yapan Ekler

Fiilden isim yapma eklerinin işlek olanları şunlardır:

-gı,-gi: saygı,askı...

-gın, -gin: bilgin,dizgin...

-(i)m: bilim,ölüm...

-ış,-iş:gösteriş, buluş...

Ön Bilgi

- ga, -ge: bilge,süpürge...
- gan, -gen: üretken,çalışkan...
- dık, -dik: bildik, tanıdık...
- enek: gelenek, görenek...
- sal, -sel: işitsel, görsel
- miş, miş: geçmiş, dolmuş...
- ıcı, -ici: görücü, kalıcı...
- ar, -er: keser, biçer...
- ı: yazı, kazı...
- ık: kırık,soluk...
- gıç, geç: dalgıç, süzgeç...
- ın, -in: gelin, yığın...

Fiil Gövdeleri

Bir köke yapım eki getirilerek türetilen sözcüğe **türemiş sözcük** ya da **gövde** denir. İki tür gövde vardır.

Fiil gövdeleri, **hareketleri** (kılış ya da oluş) **karşılayan** gövdelerdir: **araştır-, bekleş-, yazdırıl-, sürüle-** vb.

Fiil gövdeleri, ya isim ya da fiil kökünden türetilir:

İsim kökünden fiil gövdesi: **özle-, başar-** vb.

Fiil kökünden fiil gövdesi: **eşele-, okut-** vb.

Fiil gövdesi, tek başına kullanılmadığı için sonuna çizgi konularak yazılır: **düzel-, yazdır-** örneklerindeki gibi.

İsim Gövdeleri

İsim gövdeleri, varlıklarla nesnelere ve bunların niteliklerini karşılayan gövdelerdir.

Bunlar, ya isim ya da fiil kökünden türetilir: İsim kökünden isim gövdesi: **başlık** vb. Fiil kökünden isim gövdesi: **seçim** vb.

İsim gövdesi **tek başına** da kullanılabilir: "Yeni bir **gözlük** aldım." vb.

GÖVDE ÇEŞİTLERİ

<u>Fiil gövdeleri</u>	<u>İsim gövdeleri</u>
bil-dir-	ev-ci
taş-la-	bil-gi

ÇEKİM EKLERİ

Her ek, yeni sözcük türetmez. Kimi ekler, çeşitli anlamlar katarak sözcükleri cümledeki işlevlerine göre biçimlendirmeye yarar: sor-du, sor-muş, sor-acak, sor-sa-m, sor-sunlar, sor-ar-lar mı? çocuklar-a, çocuklar-ı, çocuklar-ımız, çocuklar-ın, çocuklar-mı, çocuk-lar gibi.

Sözcükleri, cümledeki işlevlerine göre biçimlendirmeye yarayan ekler **çekim eki** denir.

Çekim ekleri, fiil çekim ekleri ve isim çekim ekleri olmak üzere ikiye ayrılır:

1. FİİL (EYLEM) ÇEKİM EKLERİ

Fiiller, söz içinde genellikle çekimli kullanılır: aldım, bekliyor, gelmelisiniz, gitsinler mi? örneklerindeki gibi. Bu bakımdan, fiil çekimindeki öğeleri ayrı ayrı tanımakta yarar vardır.

Bir fiilde başlıca üç tür çekim ögesi bulunabilir. Bunlar; biçim ve zaman (kip) ekleri ile kişi ve soru ekleridir.

a. Biçim ve Zaman (Kip) Ekleri

Fiiller, zaman ya da durumlarına göre birtakım ekler olarak değişik biçimlere girerler: aç-tı, aç-(ı)yor, aç-sa gibi. Bu biçimlerin her birine kip adı verilir.

Kiplerin bir kısmı, zamana bağlı olarak ortaya çıkan fiilleri bildirir: bitirmiş, gidiyor, dönmeyecek gibi. Zaman dilimlerine göre oluşan bu tür kiplere haber (bildirme) kipi denir.

Bugün Türkiye Türkçesinde bildirme kipi ekleri; -di, -miş, -(i)yor, -ecek ve -(i)r ekleridir. Bu ekler, gerçek zaman ekleridir; ancak, fiilleri biçimlendirme görevi de yaptıklarından, biçim ve zaman ekleri olarak adlandırılırlar.

Kiplerin başka bir kısmı ise tasarlanan fiilleri anlatır: başarmalı, çalışsa gibi. Zamana bağlı olmaksızın oluşan bu tür kiplere dilek kipi denir.

1. HABER (BİLDİRME) KİPLERİ

Bir mektup var, üç beş satır...

Kim yazdı, kim okuyacak?

Bir mektup ki sahibini

Aradı, arıyor, arayacak.

Bu dörtlükteki fiillerin zamanları şöyle belirlenebilir: ara-dı, yaz-dı : Bu fiillerde geçmiş zaman

anlamı var. ara-y-acak, oku-y-acak : Bu fiillerde gelecek zaman anlamı var. arı-yor: Bu fiilde şimdiki zaman anlamı var.

Bildirme kipindeki fiiller, zamanlarına göre adlandırılır: geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman gibi. Bu üç ana zaman, yukarıdaki dörtlükte geçen aradı, arıyor, arayacak fiillerinde görülüyor. Bunlara, öğrenilen geçmiş zaman (aramış) ile geniş zaman (arar) da katılınca bildirme kiplerinin sayısı beşe çıkar.

2. DİLEK (TASARLAMA) KIPLERİ

Sana dar gelmeyecek makberi kimler kazsın?

"Gömelim gel seni tarihe" desem, sığmazsın.

Bu dizelerdeki **desem, gömelim, kazsın** örneklerinde de görüldüğü gibi **dilek kipindeki** fiiller, zaman bildirmez. Bunlar aldıkları **-meli, -e, -se, -sin** eklerine göre **gereklilik, istek, dilek-şart** ve **emir** anlatırlar.

Gereklilik kipi : -meli/-malı (bil-meli, yaz-malı)

İstek kipi : -e/-a (bil-e-sin, yaz-a-sın)

Dilek-şart kipi : -se/-sa (de-se-m, yaz-sa)

Emir kipi: Kişilere göre değişir (kaz-sın, yaz-ın, yaz-sınlar).

Emir kipi ekleri, hem kip hem de kişi eki işlevindedir.

b. Kişi Ekleri

Fiillerde kişi eki, **fiili yapanı** belirtir; fiili bir **kişiy** ya da **kişilere** bağlar: gelmiş-**im** (ben), geldi-**n** (sen), gelecek-**ler** (onlar), gelse-**k** (biz), gelmeli-**siniz** (siz) vb.

Fiil tabanına, genellikle önce **kip**, sonra **kişi** eki ulanır. Kip eki, fiilin bildirdiği kılışa **zaman** ya da **dilek** kavramı katar. Kişi eki ise onu bir **özneye** bağlar.

Türkçede başlıca **iki tür kişi eki** vardır.

I. Tür Kişi Ekleri

Kişi adlarından gelen **I. tür kişi ekleri**, altı fiil çekiminde kullanılır. Bunlar, **öğrenilen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik** ve **istek kipleridir**: gitmiş-**im**, gidiyor-**um**, gideceğ-**iz**, gider-**siniz**, gitmeliyim, gide-**sin** vb.

II. Tür Kişi Ekleri

İyelik adlı kökenli olan **II. tür kişi ekleri**, yalnızca **görülen geçmiş zaman** ile **dilek-şart çekimlerinde** kullanılır: aldı-**m**, alsa-**n**, aldı-**k**, aldı-**nız**, alsa-**k** vb.

c. Soru Eki

Gitti mi? Gidecek misiniz? Unutmuş mudur? Kalacak mıydılar? / Kalacaklar mıydı? Gelsin **mi?**...

Görüldüğü gibi **mi** soru eki, fiil çekimi içinde yer alıyor. İşte bunun için, fiili soru biçimine sokan ve bu yolla cümleye **soru anlamı** kazandıran bu ek de **fiil çekim ekleri** arasında değerlendiriliyor.

Fiil çekimine giren soru eki, kip eki ile kişi eki arasında yer alabileceği gibi en sonda da yer alabilir: gider-**mi**-(y)im, gidecek **mi**-(y)iz, gitmeli **mi**-(y)iz; gittiniz **mi**, gitsek **mi**, gitsinler **mi** vb.

mi eki, soru anlamı taşımayacak biçimde de kullanılır:

Geldi **mi** beni görsün (**Gelince** anlamında).

O **çalışkan mı çalışkan** öğrenciden eser kalma-**dı** (**Pekiştirici** olarak kullanılıyor.).

2. İSİM (AD) ÇEKİM EKLERİ

İsimler, söz içinde **ya yalın ya da çekim eki almış** olarak kullanılır. Bu durum, ismin alacağı göreve ve öteki sözcüklerle kuracağı ilişkiye göre değişir. "Kaya oyuncağını kırdı." cümlesinde "Kaya" adı **yalın**, "oyuncağ-ı-(n)ı" adı ise çekim ekleri almış olarak kullanılmıştır.

Ad çekiminde kullanılan ekler şunlardır:

a. DURUM (HÂL) EKLERİ

Durum ekleri, eklendikleri adı doğrudan doğruya yükleme (fiile, fiilimsiye) bağlayan eklerdir.

Belirtme (yükleme) **durumu eki**: İsim görevinde kullanılan sözcüklere gelen bu ek, ismin taşıdığı kavramın etkilendiğini belirtir:

Konuklar evi gezdi.

Bu ek, ünlü uyumlarına göre ulanır: ev-**i**, fırın-**ı**, ordu-y-**u**, Özgül-**ü**, kayığ-**ı** vb.

Yönelme (yaklaşma) **durumu eki**: Cümlede eylemin yaklaştığı, yöneldiği nesneyi belirtir: ev-**e**, bahçe-y-**e**, okul-**a**, Koray-**a**, hava-y-**a** vb.

Ön Bilgi

Bulunma (kalma) **durumu eki**: Bu ek, ulandığı isme **bulunma** kavramı katar: ev-**de**, bahçe-**de**, ağaç-**ta**, güneş-**te** vb.

Ayrılma (çıkma) **durumu eki**: Bu ek, ulandığı isme **ayrılma/çıkma** kavramı katar: ev-**den**, bahçe-**den**, ağaç-**tan**, güneş-**ten** vb. **-i**, **-e**, **-de**, **-den** durum ekleri, ismi başka isme ya da bir edata da bağlayabilir: yüz-**ü** aşkın, can-**a** yakın, yük-**te** hafif, iç-**ten** pazarlıklı; ev-**e** karşı vb.

İlgi (tamlayan) **durumu eki**: İlgi durumu eki, isimlere **-in/-nin**, birinci kişi zamirlerinde **-im** biçimindedir. Bu ek, öteki durum eklerinden farklıdır; **ismi** yükleme değil, **başka bir isme** bağlar: ev-**in** (bacası), Onur-**un** (sınavı), sürü-**nün** (başı); ben-**im** (kitabım), biz-**im** (yurdumuz) vb.

-ce, -ca (Eşitlik) hali : Sesli ve sessiz uyumlarına göre değişik yazılışları vardır. İsimlere ve isim soylu kelimelere eklenerek çeşitli anlamlar katar. Türkçenin işlek eklerinden biridir.

- Gibi anlamı katar: Çocukça davranışları vardı. İnsanca hareket etmeliyiz.

- Bakımında, yönüyle anlamı katar: O sizden kiloca biraz daha düşük. Akılca birbirinizden farkınız yok.

- Göre anlamı katar, edat gibi kullanılır: Sence bu yaptığın doğru mu?

- Çokluk, abartma anlamı katar: Evinde yüzlerce kitabı var.

- Zaman bildiren isimlere gelerek eşitlik, boyu anlamı katar: Bu okulda yıllarca çalıştım dedi. O gün sizi saatlerce bekledik.

- Birlikte anlamı katar: Bu kararı sınıfça aldık. Bugün milletçe sevinçliyiz.

- Durum bildirir: Anlatılanları sessizce dinledi. Elazığ'dan gizlice ayrıldık.

- Küçültme, sınırlandırma anlamı katar: Oralarda büyükçe biri dolaşıyordu. Alperen Fatih, büyükçe bir taşı alıp denize atıverdi.

- YAPIM EKİ ÖZELLİĞİ KAZANIR:

- ✓ Dil isimleri yapar: Türkçe, Arapça, İngilizce, Japonca...

- ✓ Hayvan isimleri türetir: Karaca, Kokarca, Yumuşakça...

- ✓ Yer isimleri türetir: Çamlıca, Taşlıca, Ilıca,

- le, -la (Vasita) hali** : Sesli uyumlarına bağlı olarak uygun şekliyle kullanılır, ile edatı kaynaklıdır. İsim ve isim soylu kelimelere eklenir ve değişik anlamlar katar:

- Birliktelik anlamı katar: Öğrencileriyle geziye gitmişti.

- Araç bildirir: Arabasıyla evimize kadar getirdi.

- Durum bildirir: Ayağına gelen topa hızla vurdu.

- Bağlaç görevinde bulunur: Annemle kardeşim düğünde buraya geldiler.

- Sebep ve zaman bildirir: Rüzgarın etkisiyle dallar sallandı.

b. İYELİK VE AİTLİK EKLERİ

İyelik ekleri: Bu ekler, nesnelere, varlıkların **ki-me** ya da **neye ait olduğunu** belirtir: gömleğ-i-**m**, kitab-ı-**nız**, çanta-**sı** gibi. Dilde her kişi için ayrı **iyelik eki** vardır. Tekil 1. kişi : **-m / -i-m** (masa-**m**, ev-**i-m**) Tekil 2. kişi : **-n / -i-n** (masa-**n**, ev-**i-n**) Tekil 3. kişi : **-si / -i** (masa-**sı**, ev-**i**) Çoğul 1. kişi: **-miz / -imiz** (masa-**mız**, ev-**i-miz**) Çoğul 2. kişi: **-niz / -iniz** (masa-**nız**, ev-**i-niz**) Çoğul 3. kişi: **-leri** (masa-**ları**, ev-**leri**)

Motor gürültüsü olalı şarkın,

Ne can düşüncesi, ne evin barkın.

Bayağı kartaldan odur ki farkın:

Yuvan dağ başının üstünde değil.

Dörtlükteki **iyelik ekli** isimleri çıkaralım: şarkı-**n**, ev-**i-n**, bark-ı-**n**, fark-ı-**n**, yuva-**n**; (ad tamlamalarında geçen) gürültü-**sü**, düşünce-**si**, baş-ı, üst-**ü**.

Aitlik eki: Türkçede aitlik eki, **"-ki"**dir. Aynı zamanda "yapım eki" olarak da değerlendirilen **-ki**, eklendiği isme **olan, bulunan** anlamı katar ve **aitlik** bildirir: evde-**ki**: evde **olan**, eve **ait** elde avuçta-**ki**: elde avuçta **bulunan**

İlgi durumundaki isme gelen ve tamlananın yerini tuttuğu için **ilgi zamiri** olarak da değerlendirilen **-ki** eki ise doğrudan aitlik bildirir:

ağacın **dalı**: ağacın-**ki**, Koray'ın **çantası**: Ko-
ray'ın-**ki** vb.

c. ÇOKLUK (ÇOĞUL) EKİ

İsimlere **çokluk** anlamı katan eke **çoğul eki** denir. Çoğul eki **-ler**, büyük ünlü uyumuna göre ulanır: araba-**lar**, ev-**ler** gibi.

Çoğul eki, sözcükler arasında ilişki kuran bir çekim eki değildir; isimlerin çokluk biçimlerini yapan bir ektir: dal-**lar**, söz-**ler**, ırmak-**lar**, file-**ler** vb.

Çoğul eki, cümleye **abartma/aşırılık** anlamı da katar.

Sınavı kazandığımı öğrenince dünyalar benim oldu.

Çoğul eki, ulandığı özel isimlere **benzerlik**, **abartma** anlamları katar: Atatürkler, Fatihler.

Çoğul eki, ulandığı özel isme **aile** anlamı katar: *Bu akşam Yaşarlara gideceğiz. Yaşarlar: Yaşar'ın ailesi.*

ç. SORU EKİ

Soru eki **mi**, isim soyundan sözcüklere de **çekim eki** olarak katılır: Ahmet **mi** geldi? / Beni **mi** çağırdınız? / Sizden **mi** istediler? vb.

Örneklere görüldüğü gibi burada **mi** eki, isimleri **soru biçimine** sokuyor.

Soru eki, isme en son ulanan çekim ekidir: ev **mi**, evler **mi**, evim **mi**, evimde **mi**, evlerimizdeki **mi** gibi.

Soru eki **mi**, kimi eylemleri **ulaç** durumuna sokar: *Belgesini **aldı mi** gelsin.*

Soru eki **mi**, **pekiştirici** olarak da kullanılır: ***Çalışkan mi çalışkan** bir öğrenci...*

AŞAĞIDAKİ VERİLEN İFADELERİN DOĞRU YA DA YANLIŞ OLDUĞUNU PARANTEZ İÇERİSİNDE (D) VEYA (Y) YAZARAK BELİRTİNİZ.

1. () Bir sözcüğün türemiş sayılabilmesi için; kök ile gövde arasında bir anlam bağının bulunması gerekir.
2. () Türkçemiz yapısı bakımından sondan eklemeli bir yapıya sahiptir. Almanca ve İngilizce gibi dillerde kelime türetme, ön ek, orta ek ya da son ek yoluyla yapılırken, Türkçe kelimeler sonlarına eklenen seslerle türetilir ya da anlamları işlerlik kazanır.
3. () Türkçede iki çeşit yapım eki vardır. Bunlar isimden isim yapım eki, fiilden fiil yapım ekidir.
4. () Zaman ekleri; kip ekleri (-ayım, -eyim, -se, -sa, -mek, -mak) Şahıs ekleri, Durum (hal) ekleri, İyelik (aitlik) ekleri, çoğul ekleri, ilgi ekleri, eşitlik ekleri çekim ekleridir.
5. () Kelimelere cümlede görev yüklenirken ve onlardan yeni kelimeler türetilirken öncelik yapım eklerindedir. Yapım eklerinin üzerine çekim ekleri gelir. Ama bir iki ek haricinde çekim ekinin üzerine yapım eki getirilemez.
6. () Bir kelimeye yapım eki getirirken kökü ile getirilen ek arasında anlam ilişkisinin bulunmasına gerek yoktur.
7. () Ekler kendilerinden önceki kelimelere bitişik yazılır. Yalnız, "mi" soru eki her zaman ayrı yazılır; "ek-fiil" in kendisi, yani "i-(mek)" de ayrı ya da bitişik yazılabilir.
8. () Çekim ekleri, kelimelerin diğer kelimelerle bağ kurmasını, kelimelerin cümlede görev almasını, hâlini, sayısını, zamanını, şahsını belirtir. Kısaca çekim ekleri kelimelerin cümle içerisinde kullanılmasını sağlar.
9. () Türkçede kelimeler basit kelimeler ve türemiş kelimeler olmak üzere ikiye ayrılır.
10. () Çekim ekleri eklendiği kelimenin anlamını değiştirmez. Çekim ekleri yeni kelimeler türetmeye yarayan ekler değildir; yani bu ekler kelimenin anlam ve türlerini değiştirmeyen eklerdir.
11. () Dilimizde fiiller çekimli hâlde kullanılır. İkinci tekil şahıs emir çekimi hariç bütün fiiller çekim eki alarak kullanılır.
12. () Soru eki isimlerden ve fiillerden sonra kullanılabilir. Eklendiği kelimededen ayrı yazılır. Ünlü uyumlarına girer. Aldık mı? Geldi mi? Okudun mu? Gördün mü?
13. () Türkçede çekim ekleri dört gruba ayrılır. Bunlar isim çekim ekleri, fiil çekim ekleri, sıfat çekim ekleri, zarf çekim ekleridir.
14. () Türkçe eklemeli (sondan eklemeli) bir dildir. Türkçe'de değişmez kökler, onlardan türetilen gövdeler ve kök ve gövdelere eklenen yapım ve çekim ekleri vardır.

**AŞAĞIDAKİ VERİLEN CÜMLELERDEKİ BOŞ BIRAKILAN YERLERİ
UYGUN CÜMLELERLE TAMAMLAYINIZ.**

1. Bazı ekler eklendikleri kök ya da gövdenin anlamını değiştirmezler sadece miktarında değişikliği yaparlar. Hal ekleri, zaman ekleri, iyelik ekleri bu eklerdendir. İşte eklendiği kelimenin anlamı değişirmeyen bu eklere denir.
2. Kelimelerin kendi anlamlarıyla ilgili en küçük parçalarına denir.
3. Kelimenin anlamında değişiklik yapan, bir kelimedenden yeni bir kelime türeten eklere denir.
4. Kelimelerle cümleler kurmak, onlara cümle içinde görev yüklemek ve kelimelerden yeni kelimeler türetmek amacıyla onlara eklenen seslere/hecelere denir.
5. İsimlerin ve isim soylu kelimelerin sonuna gelerek onları diğer isimlere, edatlara, fiillere bağlayan; cümle içindeki görevlerini belirleyen, ait oldukları kişileri belirten ve isimlerin çeşitli durumlarını bildiren eklere denir.
6. İsimleri isimlere, fiillere, edatlara bağlayan, diğer kelimelerle ilişki kurarak isimlerin cümlede görev kazanmasını sağlayan eklere denir.
7. Türçede kullanılan hal ekleri şunlardır:
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
 - e)
 - f)
 - g)
8. Türçede iki tür çekim eki kullanılır, bunlar:
 - a)
 - b)
9. Türçedeki yapım eklerin isimleri şunlardır:
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
10. Türçede kelimeler üç gruba ayrılır. Bunlar:
 - a)
 - b)
 - c)
11. Türçede kökler ikiye ayrılır. Bunlar:
 - a)
 - b)
12. Türçedeki haber kipleri şunlardır:
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
 - e)
13. Türçedeki tasarlama kipleri şunlardır:
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)
14. Türçedeki isim çekim ekleri şunlardır:
 - a)
 - b)
 - c)
 - d)

AŞAĞIDAKİ KUTUCUKTAKİ CÜMLELERDEKİ KELİMELERİ YAPILARINA GÖRE İNCELEYİP UYGUN
TAPLONUN İÇİNE YAZINIZ.

Çanakkale savaşının en kanlı günlerinden biri... Asker, en iyi arkadaşının az ileride kanlar içinde yere düştüğünü gördü. İnsanın başını bir saniye bile siperin üzerinde tutamayacağı ateş yağmuru altındaydılar. Asker komutana koştu ve:

- Komutanım, fırlayıp arkadaşımı alıp gelebilir miyim? dedi.

"Delirdin mi?" der gibi baktı komutan... "Gitmeye değer mi? Çok fazla kurşun yemiş ve delik deşik olmuş. Büyük olasılıkla ölmüştür bile. Kendi hayatını da tehlikeye atma sakın. Seni de kaybetmek istemem"

Asker ısrar etti ve komutan "Peki" dedi, "Git o zaman, Biz seni koruyacağız"

Asker o korkunç ateş yağmuru altında yerde yatan arkadaşına ulaştı. Onu sırtına aldı ve koşşa koşşa döndü. Birlikte siperin içine yuvarlandılar. Komutan kanlar içindeki askeri muayene etti. Sonra onu sipere taşıyan arkadaşına döndü:

- Vurulmuş... Sana hayatını tehlikeye atmana değmez, demiştim.

- Değdi komutanım, dedi asker.

- Nasıl değdi? dedi komutan. "Ölmüş görmüyor musun?"

- Yine de değdi komutanım, dedi asker. Çünkü yanına ulaştığımda arkadaşım henüz sağdı. Ve onun son sözlerini duymak benim için dünyalara bedeldi.

Ve hıçkıra hıçkıra şunları söyledi asker:

- "Geleceğini biliyordum Abdullah... Geleceğini biliyordum" dedi bana...

Sadece Yapım Eki Alan
Kelimeler

Sadece Çekim Eki Alan
Kelimeler

Hem Yapım Eki Hem Çekim Eki
Alan Kelimeler

AŞAĞIDAKİ KELİMELERİ YAPILARINA GÖRE İNCELEYİP UYGUN TABLOYA YAZINIZ.

Otuz Beş Yaş

Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün.
Delikanlı çağımızdaki cevher,
Yalvarmak, yakarmak nafile bugün,
Gözünün yaşına bakmadan gider.

Şakaklarıma kar mı yağdı ne?
Benim mi Allah'ım bu çizgili yüz?
Ya gözler altındaki mor halkalar?
Neden böyle düşman görünüyorsunuz;
Yıllar yılı dost bildiğim aynalar?

Zamanla nasıl değişiyor insan!
Hangi resmime baksam ben değilim:
Nerde o günler, o şevk, o heyecan?
Bu güler yüzlü adam ben değilim
Yalandır kaygısız olduğum yalan.

Hayal meyal şeylerden ilk aşkımız;
Hatırası bile yabancı gelir.
Hayata beraber başladığımız
Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir;
Gittikçe artıyor yalnızlığımız.

Gökyüzünün başka rengi de varmış!
Geç fark ettim taşın sert olduğunu.
Su insanı boğar, ateş yakarmış!
Her doğan günün bir dert olduğunu,
İnsan bu yaşa gelince anlarmış.

Ayva sarı nar kırmızı sonbahar!
Her yıl biraz daha benimsediğim.
Ne dönüp duruyor havada kuşlar?
Nerden çıktı bu cenaze? Ölen kim?
Bu kaçınıcı bahçe gördüm tarumar.

N'eylesin ölüm herkesin başında.
Uyudun uyanamadın olacak
Kim bilir nerde, nasıl, kaç yaşında?
Bir namazlık saltanatın olacak.
Taht misali o musalla taşında.

Cahit Sıtkı Tarancı

Türemiş Kelimeler

Basit Yapılı Kelimeler

AŞAĞIDA VERLEN KAVRAMLARI VE TERİMLERİ KISACA AÇIKLAYINIZ.

1. Ek:

2. Çekim Eki:

3. Hal Eki:

4. Gövde:

5. Kök:

6. Yapım Eki:

7. Kip:

8. Ortak Kök:

AŞAĞIDAKİ SORULARI CEVAPLANDIRINIZ.

1. Yapım eklerinin türlerini yazarak her birine birer örnek veriniz.

2. Hem yapım eki hem de çekim eki almış beş kelime yazınız.

3. Kelimeler yapı bakımından kaçça ayrılır? Açıklayarak her birine birer örnek veriniz.

4. Hal eklerini yazarak her birine birer örnek veriniz.

5. Haber ve dilek kiplerini açıklayarak haber ve dilek kiplerini yazınız.

6. Çekim eklerinin isimlerini yazarak, her birine birer örnek veriniz.

Konu Testi

1. Aşağıdaki altı çizili sözcüklerden hangisi hem yapım hem çekim eki almıştır?
- A) Değişmeyen tek şey değişimdir.
 B) Sanatçının bulunduğu konum, geçmiş birikimlerin bir sonucudur.
 C) Bir eseri meydana getirmek için belli bir birikim gerekir.
 D) Yazıda özetlenebilme niteliği olmalı.
 E) İnsanlar geleceğini hazırlarken birçok hataya düşebilir.
2. Aşağıdaki altı çizili eklerden hangisi işlevi yönüyle farklıdır?
- A) Önce, anlayabildiğini okuyacak, anlayamadığı da anlayabildiğin zaman okuyacaksın.
 B) İnsanın mutlu ve kederli olması çevresine bağlıdır.
 C) İnsanların mutluluk anlayışı, içinde buldukları topluma göre değişir.
 D) Eleştirmenin eserinde bir sanatçı titizliğini görmek mümkündür.
 E) Turizm gelirlerinde ciddi artışların olduğu dile getirildi.
3. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde "-den" hal eki yapım eki görevinde kullanılmıştır?
- A) Romanlarda insan yaşamından alınan olaylar zenginleştirilerek anlatılır.
 B) Bu işler sıradan insanların yapacağı bir iş değildir.
 C) Bir sanatçı kendisinden önceki sanatçıları örnek almamalıdır.
 D) Biçim olmadan konunun, konu olmadan biçimin önemi yoktur.
 E) Sanatçı, ilhamını yaşadığı, bildiği çevreden almalıdır.
4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde sözcüklerin tümü yapım eki almıştır?
- A) Yeniliğe kapalı oluşumlar eskimeye başlar.
 B) Başarılı yapıtlar, sanatçının, önceki yapıtlarını da dikkate almasıyla oluşur.
 C) Günlerin evden işe, işten eve gidip gelmekle geçiyor.
 D) Yaz gelince orman yangınlarında bir artış gözleniyor.
 E) Mecliste arif ol, her sözü dinle.
5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yüklemi farklı bir yapım eki almıştır?
- A) Öykü ve romanlarda yazar, kendi dil anlayışını roman kişilerinin ağzından yansıtır.
 B) Sonunda bütün kaygılardan uzaklaşır ve seçiciliğini yitirir.
 C) Üsluba önem veren yazarlar yapıtlarında kendini gizlemeyi başarır.
 D) Sanatçı, gerçekleri olduğu gibi anlatmaz, sadece sezdirir.
 E) Romancı, kişileri kendine göre yorumlayarak anlatır.
6. İlk günden alıştığımız emektar aydınlık,
 I II
 Anne yüzünde, dost yüzünde, evlat yüzünde;
 III
 Her sabah başlayan şeye duymadık,
 IV
 Düşümüz gerçeğimiz ne varsa yeryüzünde
 V
- Yukarıdaki dizelerde yer alan altı çizili kelimelerden hangileri yapım eki almamıştır?
- A) I - IV B) II - III C) III - V
 D) III - IV E) II - IV